

GAUTENG DEPARTMENT OF EDUCATION

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATION

POSSIBLE ANSWERS FOR : XITSONGA XA RIRIMI RA VUMBIRHI
 NHLAWULO WA LE HENHLA
 (Papila ra Vumbirhi)

XIYENGE XA A**VUTLHOKOVETSERI (POETRY)****XIKOLOKOLO NGUVO YA PITORI MAGAISA J.M.****XIVUTISO XA 1**

1.1.1	D	(2)
1.1.2	D	(2)
1.1.3	A	(2)
1.1.4	C	(2)
1.1.5	B	(2)
1.2.1	Ku bihe ku vajaha ri tshika malembe ya huntza ri nga teki.	(2)
1.2.2	Eka xitlhokovetselo lexi ntsako wu helele wu xa kona loko jaha ri tekile.	(2)
1.2.3	Pfuka.
Phaphama.
Xalamuka.
Khindlimuka.
Languta.	(5)
1.2.4	Eka munhu loyi a hanyaka / eka vanhu hinkwavo lava hanyaka ngopfu ngopfu eka jaha.	(2)
1.3.1	Yi lava nhlamulo ya Leswaku jaha ri teka nsati.	(2)
1.3.2	Yi komba ku navela ka mutlhokovetseri ka leswaku jaha ri teka nsati.	(2)
1.3.3	Hi swona, mutlhokovetseri u komba kutshikilela tani hileswi rito "pfuka" ri landzeriwaka marito ya phaphama, xalamuka na khindlimuka.	(2)
1.4.1	Ta yelana hikuva hinkwato ti vulavula hi ku kucetela jaha leswaka ri endla xanchumu hi mhaka yo tilavela ntombhi/nsati.	(2)
1.4.2	Tindzimana to sungula timbirhi ti hambana na ya vunharhu hikuva eka to sungula jaha ri hlohloteriwa ku teka, kasi eka ya vunharhu ri nyikiwa xifaniso hi tinyanyana.	(2)
1.5.1	"Njovo" i nchumu lowu tirhisiwaka ku phasa tinhlampfi.	(1)

- 1.5.2 Ri yelana ni hungu ra xitlhokovetselo ku hlamusela Leswaku jaha ri fanele ku phasa ntombi tani hiloko njovo yi phasa tinhlampfi. (2)
- 1.5.3 U hetelele a tekile nsati loyi a n'wi rhandza swinene hi mbilu na moya. (2)
- 1.5.4 Ina, u tsakela ku bomba a saseka a fana na van'wana. (2)
- 1.6 Xalamuka.
Pfuka.
Khindlimuka. (2)

NTSENGO YA XIYENGE XA A: [40]

XIYENGE XA B

XIHLOVO XALE MAHLWENI MADLAYISA TORHA – BALOYI J.M.

XIVUTISO XA 2

- 2.1.1 First National edorobeni ra Tiyani (4)
- 2.1.2 Hi tatana Khoza (2)
- 2.1.3 U tile ku ta cincisa vun'winyi bya rifumo hinkwaro ra sirha. (2)
- 2.1.4 N'wana wun'we wa mufana.
Malembe ya khumembirhi (4)
- 2.1.5 U te vatswari va kwe va lovile khale eka nghozi ya movha. Loko va ri vamakwavo u hava hikuva a a ri n'wana wa tuva. (6)
- 2.1.6 EKwa-Thema / ESprings (4)
- 2.1.7 Va fanela va kambisisa swilo swi nga ri swingani mayelana na mhaka leyi. (2)
- 2.1.8 Hi siku ro sungula ra Nyenyenyani hi awara ya kaye nimixo. (2)
- 2.2 Kotara ya rifumo ra Xixurhana. (2)
- 2.3
- (i) Hafu ya rifumo ra mina yi ta nyikiwa Saleleni n'wana wa mina a ri un'we loyi ndzi n'wi rhandzaka swinene – Rifumo rero u ta ri kuma loko a ri na malembe ya khumembirhi ntlhanu.
- (ii) Kotara ya rifumo ra mina yi ta nyikiwa vatsoniwa na swidyuhati swa Vatsonga khume ra malembe hi ku landzelelana endzaku ka rifu ra mina.

- (iii) Kotara yo hetelela yi ta lawuriwa hi rhavi ra bangi ya "First National" ya Tiyani ku ringana malembe ya makume-nharhu. Endzhaku ka malembe walawo bangi yi ta hundzisela ntswalo wa kona eka ntukulu wa mina – ku nga n'wana wa mativula ya Saleleni.
- (iv) Loko Saleleni o pfumala n'wana ntswalo wolowo wu ta nyikiwa masocha ya tiko.
- (v) Matixisa – nsati wa mina wa madyondza loyi a nga na vumunhu – ndzi n'wi nyika rirhandzu ra mina hinkwaro ... (10)

2.4 Gemba Khumbuza u tshama emikhukhwini leyi nga le hansi ka xintshabyana xa Gerere. (2)

NTSENGO WA XIYENGE XA B: [40]

XIYENGE XA C

XIRUNGULWANA NTLHONTLHO / MFUWO WA RIXAKA: W.R. CHAUKE

XIVUTISO XA 3

3.1.1

- (a) I phorisa ra le Sun City. Maphorisa a ma twe ku cema ka Mavis loko a ri na Jonathan le kamareni. (3)
- (b) Maphorisa ma tekile Mavis ma famba na yena loko va vonile leswaku Jonathan a nga ri nuna wa yena. (2)
- (c) Ina. Va vonile leswaku Mavis a ha ri ntsongo ku va a nga andlala masangu ni vavanuna kutani va n'wi teka va famba na yena. (5)

3.1.2

- (a) I Sophie, u vulavula na Mavis va ri exikolweni. (3)
- (b) Mavis a a chava ku hoxela sesi wa yena hi timhaka to vhaka eSun City. Mavis u kale a pfumela leswaku mundzuku leri xaka va famba swin'e eSun City. (4)
- (c) Sophie a a ri dlakuta – Mavis a a tikhoma kahle. Sophie a a rhandza mali – Mavis a nga vileli hambileswi a hanya evuswetini. Sophie a rhandza byala – Mavis a nga lavi no byi vona (ni swin'wana na swin'wana) (8)

3.2.1 I mhaka ya mali liya a yi ri banki leyi a ehleketa leswaku u ta yi kuma. (3)

3.2.2 A a tiveka a ri yena a nga dlaya nuna ni mhaka yo va musweki wa byala. (2)

3.2.3 A ye eka nhlengeletano ya vamanana. (2)

3.2.4 A yi n'wi pfunangi hikuva ematshan'wini yo lulamisa xihoxo yi lo engetela swin'wana swiphiso. (3)

- 3.3.1 I Xindlandlamuki, a ri ekhoto ya ka majisitarata. A vulavula na Simango. (1)
- 3.3.2 I mali yo ringana R3 000,00. (2)
- 3.3.3 Mthovu u hlavurile ku ttherisa mali ya Xindlandlamuki hi R45,00 hi n'hwetl. (2)
- NTSENGO WA XIYENGE XA C: [40]**

KUMBE

XIVUTISO XA 4

4.1 MFUWO WA RIXAKA – XA MINA I TINYELETI – FREDDY RIKHOTSO Varindzi va tinxakwari

- 4.1.1 Ndza sola hikuva loko u ri mutswari u fanele ku rhandza vana va wena hi mfanelo leyinene. Loko va lovele hi manana u nga va endlil mahlonga ya wena hikuva u tshembile nsati loyi a hanyaka. Ematshan'wini ya ku va yisa exikolweni u va yisa eku rindzeni ka tinxakwari a hi swona. Loko u ri mutswari u fanele ku amukela xihoxo xin'wana ni xin'wana lexo vava va xi endlaka, u va sola u tlhela u tirhisa rirhandzu eka vona hayi ku va ba u tlhela u n'wi hoxa endzeni ka saka u lava ku ya dlaya n'wana loyi a nga wa wena. (10)
- 4.1.2 Tani hi kokwana wa xinhwanyetana a ndzi ta n'wisa mukon'wana byala kutani a dakwa. Loko a pyopyiwile ndzi teka vanhu leswaku va teka saka ndzi ya pfula ndzi humesa ntukulu. Ndzi n'wi fihla eka maxaka man'wana. Ndzi bela maphorisa rinqhingo leswaku va ta va ta n'wi kona. Hala tlhelo ndzi ri karhi ndzi n'wi nyika byala a nwa. Kutani endzeni ka saka ndzi luka mano yo hoxa saka swilo swo luma swo fana na swipame, tinyoka na tinyoxi. Hoko maphorisa ya nga fiki ndzi vitana va makhelwana ndzi va hlamusela hi mhaka leyi kutani hi nyika mukon'wana saka ra yena a famba kutani hi sungula ku n'wi ba hambu ha n'wi fayetela a fa a swina mhaka hikuva na yena ntukulu a ta n'wi dlaya. (10)
- 4.1.3 (a) Hi swona hikuva N'wanghala eka hinkwaswo leswi a komberwa swona a swiendla hi mbilu yo helela. A a nga ehleketi leswaku N'wampfundla u na miehleketo yo biha exikarhi ka vutomi bya yena. Hi vona hi loko a n'wi kombela ku sala a n'wi hlayisela xinghalana xa yena. Kasi yena u pfumela a ri ni miehleketo yo dlaya a dya. A nga tivi leswaku u vula mavunwa loko a ku nquluve a nwa dyi u dya nyama ya mhunti. A hamba a ku n'wana u dlayehi timfenhe. A vula leswaku yena swivindzi ni marhambu a nga dyi. (5)
- (b) Hi swona N'wanghala a ri ni mbilu ya vutswari hikuva hambu leswi N'wampfundla a ya emahlweni a n'wi hembela a a tshemba eka hinkwaswo leswi a n'wi byela swona. A n'wi hembela a ku n'wana wa yena u dlaye hi timfenhe u swi a mukerile, a tlhela a ya erinweni ra timfenhe tirhisa rhengu leri a n'wi byela rona ra kuni kuwa lowu nga tshwuka hi matatana. Kutani N'wampfundla a bohelela. N'wanghala a kutla byanyi a n'wi lata ebyanyini ku sala mahlo ntsena. Hinkwaswo leswi u swiendlile hi mbilu ya vutswari na kurila n'wana wa yena. A ri munhu loyi a ri na ku pfumela ku tshemba mhaka hi moya wa yena hinkwawo. (5)

- 4.1.4 N'wampfundla u teke timfenhe a ya ti pfalela endlwini a hamba a ku wa ha ya emakuweni wa vuya a nge hlweli, kasi N'wampfundla a landza N'wanghala a kutla byanyi a n'wi lata ebyanyini a n'wi bohelela ku sala matihlo ntsena. Hi loko a tlakula N'wanghala a fika a nghena na yena endlwini laha a ku ri ni timfenhe. Timfenhe ti tlulatlula hi ntsako, hi ku vona matihlo yo tshwuka ya nghala ti ehleketa leswaku i makuwa. N'wampfundla a ku makuwa ya vona hi lawa. Kutani N'wampfundla a huma a goga rivanti a byela timfenhe ku ntlhatlha ti dya makuwa. N'wanghala a dlayitela timfenhe hi yin'we yin'we. (10)
- NTSENGO WA XIYENGE XA C: [40]**

XIYENGE XA D

NOVHELE / HUNGUTSALWA : NTSENDZELEKI – G.S. KHOSA

XIVUTISO XA 5

- 5.1.1 Fumani Baloyi. (2)
- 5.1.2 I ku ya Fumani a enghenile handle ko va mana wa Ntsendzeleki a holovile. (2)
- 5.1.3 (a) Ku ka u nga tsakangi emoyeni/enyameni (3)
(b) Hi ndlela leyinene ku nga ri na xo biha. (2)
- 5.1.4 Ku biha emirini ku va na khwiri Ntsendzeleki. (2)
- 5.1.5 A lava ku twa mpimo wa mavabyi lawa leswi a hisisa xiswona, kutani a swi vona leswaku u bihe emirini. (3)
- 5.1.6 A vona swi antswa ku ya tihlayisela ndhwalo wa yena hi yexe. ku ya ekaya. (4)
- 5.1.7 Hi yena n'winyi wa nandzu. (2)
- 5.2.1 Nkothasi. (2)
- 5.2.2 Ntirho wa yena a wu herile va n'wi hlongorile a n'ga ha ri na ndzhawu yo tshama. (2)
- 5.2.3 Ku ri Ntsendzeleki i xaka ra vona. (3)
- 5.2.4 U teke khume ra tirhandi. (2)
- 5.2.5 Yin'wana ya yona i ku vona leswaku vatirhi va tirha swinene. Ku nyika swileriso loko swi fanerile, leswaku tihofisi ta pfariwa no pfuriwa hi nkarhi xikan'we no tsalatsala. Tiyi u ta yi endla kanharhu hi siku. (5)
- 5.2.6 I riencisi, (2)
- 5.2.7 A swi vekiwe hi ndlela yo fanela ya ntiyiso. (2)
- 5.2.8 Ya ku a n'wi pfumela va rhandzana. (2)

NTSENGO WA XIYENGE XA D: [40]

NTSENGO HINKWAWO: [80]